

JAN VAN DER HOEVEN.

† 10 Maart 1868.

Met weemoed aanvaard ik de taak, den lezers van dit Tijdschrift kortelijk het wetenschappelijk leven in herinnering te brengen van den man, wiens naam aan het hoofd van dit opstel geschreven staat. Heb ik zelf in VAN DER HOEVEN eenen leermeester en vriend verloren, aan wien ik vele en velerlei verpligting heb, het Vaderland verliest in hem een' man, op wien het regt had, trotsch te zijn; de wetenschap der Dierkunde eenen "Altmeister" — nog kort vóór zijnen dood heeft KEFERSTEIN hem zoo genoemd — alom door hare beoefenaars geëerd, een' man, op wien in den ruimsten zin het woord van CICERO mogt worden toegepast, door hem zelven éénmaal aan het hoofd eener levensbeschrijving van CUVIER geplaatst: "Et natura admirabilis et exquisita doctrina et singularis industria."

Ik wil de feiten zelve laten spreken. Te liever, overtuigd als ik ben, dat VAN DER HOEVEN'S verdiensten zeer verre zijn boven mijnen lof.

JAN VAN DER HOEVEN werd den 9den Februarij 1801 te Rotterdam geboren. Zijn vader was ABRAHAM VAN DER HOEVEN, zijne moeder MARIA VAN VOLLENHOVEN.

Van vier zonen, uit dat huwelijk geboren, waren drie tot eene wetenschappelijke loopbaan bestemd. De oudste van hen is de (thans emeritus) Hoogleeraar CORNELIS PRUIJS VAN DER HOEVEN van Leiden; de tweede was de op 29 Julij 1855 overleden ABRAHAM DES AMORIE VAN DER HOEVEN, vroeger Hoogleeraar te Amsterdam. Het is genoeg, alleen beider namen te vermelden. De jongste van dit uitnemend drietal was de man, met wien wij ons thans meer bijzonder hebben bezig te houden.

Aanvankelijk — eene vriendelijke hand stelt mij in staat, omtrent zijne eerste opleiding deze bijzonderheid mede te deelen — was VAN DER HOEVEN bestemd om tot Chirurg te worden opgeleid. De Latijnsche School werd dan ook nimmer door hem bezocht en eerst later, nadat het gebleken was, dat zijne aanvankelijke bestemming niet strookte met zijnen lust, ontving hij gedurende 1½ jaar les in de Latijnsche taal. De kennis van het Grieksch en van de meeste nieuwere talen heeft hij zich zelven eerst eigen gemaakt toen hij reeds Hoogleeraar was.

In 1819 vertrok VAN DER HOEVEN naar de Leidsche Hoogeschool, waar hij zich op de Natuur- en Geneeskundige Wetenschappen toelegde, van welke eerstgenoemde hij vooral de Physica tot het onderwerp zijner studiën heeft gemaakt, totdat hij door Prof. REINWARDT (die, ofschoon Hoogleeraar in de Natuurlijke Geschiedenis, te Leiden alleen lessen over Mineralogie en Geologie, maar nimmer over Dierkunde plagt te geven) bewogen werd, zich meer bepaaldelijk bezig te houden met het laatstgenoemde vak. Reeds in 1822 werd hij tot Doctor in de Wis- en Natuurkunde, in 1824 ook tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd. Zijne beide proefschriften, *De sceleto piscium* en *De morbis aurium auditusque*, waren — te Gend (1820) en te Utrecht (1821) — bekroonde prijsverhandelingen. Bovendien was (in 1822) eene verhandeling van zijne hand, *De causarum finalium doctrina ejusque in Zoölogia usu*, door het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen met de zilveren medaille bekroond.

Reeds dadelijk na het verlaten der Hoogeschool begaf zich VAN DER HOEVEN naar Parijs, waar hij een tweetal maanden vertoefde en zich vooral wijdde aan de studie der bekende, vergelijkend-ontleedkundige verzamelingen van CUVIER. Hij genoot er

niet alleen den persoonlijken omgang met dezen, maar ook dien van LATREILLE, STRAUSS-DURCKHEIM en anderen. De laatstgenoemde — op dat gebied door zijne ontleding van *Melolontha vulgaris* te regt beroemd — is VAN DER HOEVEN's leermeester in de ontledkunde der insecten geweest.

In het laatste gedeelte van 1824 vestigde zich VAN DER HOEVEN vervolgens als practiserend Geneesheer te Rotterdam, maar aanvaardde toch al aanstonds — in den winter van 1825/6 — het Lectoraat in de Physica bij het aldaar gevestigd Bataafsch Genootschap voor Proefondervindelijke Wijsbegeerte.

Reeds in 1826 — derhalve op vijf-en-twintigjarigen leeftijd — werd VAN DER HOEVEN tot Hoogleeraar aan de Leidsche Hoogeschool benoemd 1), waar hij den 29sten April zijn ambt aanvaardde met eene Oratie: *De diligenti veritatis studio, praecipua naturae interpretis dote*. Aan het daarin uitgesproken beginsel is hij ten allen tijde getrouw geweest.

Reeds spoedig had VAN DER HOEVEN — die met een beperkt getal uren zijne lessen begonnen was — niet alleen gelegenheid, eenige kleine onderzoekingen te doen, in de *Bijdragen tot de Natuurkundige Wetenschappen* van W. VROLIK, H. C. VAN HALL en G. J. MULDER gepubliceerd, maar was het hem mogelijk, toen reeds de uitgave te beginnen van het werk, waardoor hij zich te regt vooral beroemd heeft gemaakt, zijn *Handboek der Dierkunde*. Behalve dat daarvan (1849—1855) eene tweede Hollandsche uitgave noodzakelijk is geweest, werd het (1850—1856) door Dr. F. SCHLEGEL en Prof. R. LEUCKART in het Hoogduitsch vertaald en door den laatstgenoemden bovendien (1856) met een aanhangsel voorzien, nalezingen en bijvoegsels op het door Dr. SCHLEGEL vertaalde gedeelte bevattende. Dit aanhangsel is door Dr. J. VAN DER HOEVEN JZN., den zoon van den overledene, toen Candidaat in de Geneeskunde te Leiden, thans Geneesheer te Rotterdam, in het Hollandsch vertaald. Gedurende 1856—1858 verscheen voorts eene Engelsche vertaling van het Handboek, door Prof. CLARK van Cambridge bewerkt, van welke vertaling vooral het tweede deel (Vertebrata) waarde heeft door de toevoeging van aantekeningen en verbeteringen van de hand des schrijvers zelve.

Deze feiten zijn voorzeker de beste beoordeeling van VAN DER HOEVEN's boek. Het zou welligt overbodig geacht kunnen worden, daaraan iets toe te voegen. Toch kan ik niet nalaten te wijzen op den uitslag der pogingen, sedert de uitgave van het werk tot het geven van een ander Handboek gedaan. Wie zich in de wetenschap der Dierkunde in de laatste jaren bewogen heeft en niet alle onpartijdigheid mist, zal het zich voorzeker niet hebben verheeld, dat een werk als dit slechts noode zal kunnen worden geëvenaard. Er zijn er — zeker! — die op de waarde daarvan weten af te dingen: het *Handboek der Dierkunde* kan niet altoos wél bij determinatiën worden gebruikt; als Leerboek is het (ik ben de eerste om het toe te geven) in vele gevallen minder geschikt; vooral in aanmerking genomen, dat onze medische Studenten de academische lessen bezoeken zonder immer van te voren iets aan natuurlijke geschiedenis te hebben gedaan; maar het is weinig billijker daarvan een verwijt te maken aan den schrijver dan van het feit, dat zijn werk, waarvan de laatste uitgave in 1855 — of zoo men wil in 1858 — werd voltooid, in 1868 op vele punten reeds weder verouderd is. Het hoofddoel van den auteur, het geven van een overzicht der natuurlijke verwantschappen in het Dierenrijk, steunende op den eenigen waren grondslag, de Vergelijkende Ontledkunde, dit hoofddoel — en wie zal er niet al het gewigtige van beseffen! — had VAN DER HOEVEN, naar mijn bescheiden oordeel, volkomen bereikt.

1) Aanvankelijk als buitengewoon Hoogleeraar aangesteld, werd VAN DER HOEVEN eerst in 1835 tot gewoon Hoogleeraar benoemd.

Wil men een meer afdoend oordeel dan het mijne, welnu, de Hoogleeraar KEFERSTEIN, dien ik reeds boven noemde — zelf, door de bewerking van het groote Handboek van BRONN, met al de, aan zoogenoemde specialiteiten onbekende, bezwaren van soortgelijken arbeid vertrouwd — heeft het meer dan éénmaal aan VAN DER HOEVEN betuigd, dat hij — ook thans nog en ondanks den langen tijd, sedert de uitgave van het Handboek verlopen — geen beter kende dan dit. Nog korten tijd vóór VAN DER HOEVEN's overlijden deelde deze mij mede, naar aanleiding van hetgeen ik hem omtrent de toen pas compleet geworden *Grundzüge der Zoölogie* van Prof. CLAUS te Marburg geschreven had, hoe de Hoogleeraar STEENSTRUP van Kopenhagen hem schreef, dat "hij bijna niet wist, hoe hij zijnen Studenten het Handboek slechts genoeg in handen geven zou."

Is het VAN DER HOEVEN — gelijk hij zelf altijd schijnt te hebben gevreesd — niet vergund geworden, eene *derde* uitgave van zijn Handboek te bewerken, nog aan den avond van zijn leven schonk hij ons een tweede werk van grooteren omvang, de in 1864 te Leiden uitgegeven *Philosophia Zoölogica*.

Den titel koos VAN DER HOEVEN in aansluiting aan de bekende *Philosophia Botanica* van LINNAEUS, maar het kader van de *Philosophia Zoölogica* is grooter. In het eerste boek, *De animalium natura*, worden de resultaten van Histologie en Vergelijkende Ontleedkunde geresumeerd. Het tweede boek, *De Embryologia generali et comparata*, brengt de verschillende voortplantingswijzen en de ontwikkelingsgeschiedenis der dieren ter sprake. De inhoud van het derde boek, *De animalium distributione denominatione et descriptione*, zou het best met dien der *Philosophia Botanica* van LINNAEUS kunnen worden vergeleken. Het vierde, *De distributione geographica animalium*, is met groote voorliefde bewerkt en getuigt welligt nog meer dan de andere afdeelingen van des schrijvers grondige geleerdheid en zeldzame belesenheid; ook — ik mag niet nalaten daarop te wijzen — van den rijken schat van hulpmiddelen, waarover hij in zijne uitmuntende bibliotheek beschikken kon 1).

Waar ik ook hier mij ongaarne aanmatigen zou, over een werk van zoo grooten omvang een oordeel te vellen, geef ik het woord aan Prof. CLAPARÈDE van Genève, die, nog niet lang geleden, over de *Philosophia Zoölogica* in de *Bibliothèque universelle* heeft berigt: "On reconnaît" — zoo zegt hij — "dans l'auteur un savant, qui a derrière lui une longue carrière de sérieuses recherches et de labeurs fructueux. Arrivé près du terme, il jette un regard en arrière et embrasse d'un coup d'oeil le champ de la science qu'il a traversé. C'est ce coup d'oeil à vol d'oiseau, pour ainsi dire, c'est ce tableau avec ses détails noyés dans l'harmonie de l'ensemble, que nous trouvons retracé dans la *Philosophia Zoölogica*. Tout ami de la science, tout savant de profession, prendra ce livre en main, le savourera lentement, puis il le placera sur le rayon de sa bibliothèque le plus à portée de la main. C'est en effet un de ces rares ouvrages qu'il faut consulter souvent dès que le besoin d'un conseil et d'un guide se fait sentir."

1) In elke rigting voorzeker rijk te noemen, bezit de bibliotheek van VAN DER HOEVEN o. a. eene door hem steeds met zorg gerangschikte verzameling van kleine verhandelingen over Dierkunde en Vergelijkende Ontleedkunde, benevens overdrukken uit Tijdschriften en dergelijke, die niet ligt haar wedergade vinden zal. Alleen een beroemde naam als de zijne, en persoonlijke bekendheid met het meerendeel der bekende Dier- en Ontleedkundigen van onzen tijd heeft het bijeenbrengen eener dergelijke verzameling mogelijk gemaakt. Zeer is het te wenschen, dat dit geheel niet worde verbroken en voor ons Vaderland blijve bewaard.

Vreemd is het, dat de taal, waarin VAN DER HOEVEN schreef, velen schijnt af te schrikken, van dit werk kennis te nemen. Vreemder welligt nog, dat meer dan éénmaal reeds vertalingen daarvan zijn beproefd. Een boek als dit behoorde inderdaad in geene andere taal dan de Latijnsche te worden geschreven en gelezen. "La sobriété antique" — zegt CLAPARÈDE — "dont fait preuve M. VAN DER HOEVEN, nécessitait le retour à une langue antique aussi." De geachte schrijver heeft dan ook dergelijke vertalingen nimmer aangemoedigd.

In hooge mate te betreuren is het voorzeker, dat VAN DER HOEVEN — gelijk ons in zijne voorrede wordt medegedeeld — de gedachte heeft meenen te moeten opgeven aan de bijvoeging van een vijfde boek, de *Geschiedenis der Dierkunde* ten onderwerp hebbende. Want niemand zou meer de man zijn geweest, aan wien zoodanige taak mogt worden toevertrouwd, dan hij, die als docent beide en als zelfstandig beoefenaar der Zoölogische wetenschap hare reusachtige vorderingen in de laatste 50 jaren mede had doorleefd en — mede had doorwerkt 1).

Dit, en de uitgave van een *Handboek der Anthropologie* was het vooral, wat ik van VAN DER HOEVEN nog had gehoopt. Meermalen is het mij gebleken, dat hij zelf ook aan het laatste had gedacht; maar niet zonder reden zag hij, bij het klimmen zijner jaren, op tegen zóó zware taak. Helaas! het woord van VIRGILIUS, dat hij in de voorrede der *Philosophia Zoölogica* tot het zijne maakte: "Extremum hunc Arethusa mihi concede laborem", is in meer dan één opzigt bewaarheid geworden.

Behalve deze beide grootere werken getuigt een ongewoon groot aantal kleinere geschriften — waaronder zelfs enkele van letterkundigen aard — van VAN DER HOEVEN's onvermoeide werkzaamheid. Het zou overbodig wezen, die alle (in de *Bibliotheca Zoölogica* van CARUS en ENGELMANN vindt men er, niet verder dan tot 1860, reeds bijna 80 opgenomen) hier te noemen; alleen mogen de volgende geschriften meer bijzonder worden vermeld.

1838. *Recherches sur l'histoire en l'anatomie des Limules*. Behalve een onderzoek der soorten bevat dit werk ook de eerste anatomie van het bekende, zonderling gebouwde Crustacea-geslacht. Het maakt, met de in 1858 door GEGENBAUR "mit besonderer Berücksichtigung der Gewebe" in het licht gegeven onderzoekingen, de voornaamste litteratuur over dit genus uit. Nog tweemaal (1841 en 1843) kwam VAN DER HOEVEN zelf in het *Tijdschrift voor Natuurlijke Geschiedenis* op deze dieren terug.

1838. *Iets over den grooten Salamander van Japan* (opgenomen in het *Tijdschrift voor Natuurlijke Geschiedenis en Physiologie*). Een opstel, hoofdzakelijk strekkende tot bestrijding der beweerde verwantschap van den bekenden *Cryptobranchus japonicus* met het geslacht *Salamandra*. Sedert de uitgave van dit stuk heeft de reeks der Proteïden, waarvan door den *Cryptobranchus* als het ware de eindterm wordt uitgemaakt, VAN DER HOEVEN's belangstelling in hooge mate opgewekt. Getuige zijne monographie over *Menobranchus*, waarvoor hem de voorwerpen — bij vergissing in stede van *Menopoma*, die hij had gewenscht te onderzoeken — door de Smithsonian Institution werden toegezonden; getuige ook het door hem uitgelokte anatomisch onderzoek van eenen in den Rotterdamschen Dierentuïn gestorven *Cryptobranchus*, door zijnen zoon en de Heeren Med. Doctoren F. J. J. SCHMIDT en G. J. GODDARD van Rotterdam.

1844. *Bijdragen tot de kennis der Lemuriden of Prosimii* (*Tijdschrift voor Natuur-*

1) In het bestaande gemis eener volledige geschiedenis der dierkundige wetenschap zal intusschen — naar ik vernem — eerlang door Prof. JUL. VICTOR CARUS van Leipzig worden voorzien.

lijke Geschiedenis en Physiologie). Eene monographie — in strijd met des schrijvers aanvankelijke, meer uitgebreide, plannen — hoofdzakelijk gebaseerd op de onderzoekingen en waarnemingen, door hem in 's Rijks Museum te Leiden omtrent deze afdeeling in het werk gesteld.

1856. *Bijdrage tot de ontleedkundige kennis aangaande den Nautilus pompilius* (*Wisen Natuurkundige Verhandelingen der Koninklijke Academie van Wetenschappen*).

Eene der meest belangrijke verhandelingen, door VAN DER HOEVEN geschreven. Ook na het bekende ontleedkundig onderzoek van den Nautilus door OWEN (*Memoir on the pearly Nautilus*. London 1832) was het onbekend gebleven, hoe het met het sexueel verschil bij dit dier gesteld was. Het door OWEN onderzochte voorwerp was een vrouwelijk dier; vrouwelijk waren insgelijks de dieren, na hem door VALENCIENNES (1841) en weinig later (1849) door Prof. w. VROLIK onderzocht. In 1848 reeds was het VAN DER HOEVEN gelukt een — „hoewel deerlijk verminkt” — mannelijk voorwerp magtig te worden, waaraan door hem afwijkingen werden waargenomen, van welke laatste hij toenmaals echter in het midden meende te moeten laten, of daarbij aan enkel eene individuele vormafwijking, dan wel aan normaal geslachtsverschil moest worden gedacht. In 1855 ontving VAN DER HOEVEN vervolgens, door tusschenkomst van den toenmaligen Gouverneur-Generaal van Neêrlandsch Indië, eenige exemplaren van Nautilus, „waaronder zich meerdere mannelijke, in verschillenden toestand van gaafheid, bevonden.” De uitwendige deelen stemden, tot in de kleinste bijzonderheden, met het in 1847 waargenomen voorwerp overeen. In de bovengenoemde Verhandeling worden die geslachtsverschillen door VAN DER HOEVEN met uitvoerigheid beschreven en door talrijke afbeeldingen opgehelderd. In een tweede hoofdstuk heeft de schrijver de voortplantingswerktuigen beschreven, terwijl aan het werk een berigt is toegevoegd omtrent mikroskopische onderzoekingen van de spermatophoren. Het laatste is, met de bijbehorende teekeningen, van de hand van den tegenwoordigen Hoogleraar BOOGAARD.

1867. *Ontleed- en Dierkundige Bijdragen tot de kennis van Menobranthus, den Proteus der Meeren van Noord-America*.

Deze — trouwens niet geheel volledige — monographie moet hoofdzakelijk dienen ten betooge der groote verwantschap van Menobranthus met Proteus; de verhouding van beide dieren wordt door VAN DER HOEVEN vergeleken met die, waarin Gammarus pulex en Gammarus putaneus tot elkander staan. Ook in dit laatste werk van VAN DER HOEVEN laat zich in menig opzigt de meesterhand des schrijvers herkennen. Men leze slechts het historisch overzicht der Proteïden dat hij aan zijne eigenlijke beschrijving vooraf laat gaan, en vergelijk de drie aan de Verhandeling toegevoegde platen, ditmaal ook — gelijk veelal — door den schrijver zelven geteekend.

De opdracht der Verhandeling — aan Dr. VAN DER HOEVEN te Rotterdam — doet ons een' blik slaan in de stemming, waarin de overledene gedurende den laatsten tijd verkeerde. „Mijn arbeid” — zoo laat hij zich hooren — „is niet zóó volbragt als ik wilde, maar gij weet, meer dan iemand anders, met welke moeilijkheden ik te strijden heb. Bij het doorbladeren van dit geschrift zult gij u met uwe gedachten in het studeervertrek van uwen, onder zijn werk verouderden vader verplaatsen, die, onder zijne papieren en boeken bijkans begraven, zich een hoekje ledig maakt, om, zoo veel hij, van alle vreemde hulp verstoken en door geene ondersteuning begunstigd, zulks vermag, eenige nasporingen te doen in de dierlijke bewerktuiging; een onderzoek, waaraan hij zoo gaarne al zijne krachten en al zijnen tijd zou hebben toegewijd, en waarin hij, zoo hem slechts door tegenwerking de gelegenheid niet steeds onthouden ware, mogelijk met meer vrucht zou hebben gearbeid.” — De loop, dien de zaken van het beheer van 's Rijks Museum van Natuurlijke Historie sedert den dood van TEMMINCK hadden ge-

nomen, was voor VAN DER HOEVEN eene groote teleurstelling geweest, die hem in hooge mate had ontmoedigd. Hij meende, dat men hem onregt aandeed, en hij ging daar- onder gebukt. — Wat hiervan zij — want voorzeker zoude het thans minder dan ooit eenig nut hebben, deze inderdaad zeer netelige zaak op nieuw ter sprake te brengen — te bejammeren is het in elk geval, dat niet, door eene gepaste verdeling der werkzaam- heid, aan de Leidsche Hoogeschool het rustig gelijktijdig bezit van twee mannen heeft kunnen worden verzekerd, zóó uitstekend als zij die in VAN DER HOEVEN en den Hoog- leeraar SCHLEGEL tot vóór weinige weken bezat. Door hunne samenwerking, elk in zijne rigting, — en ik kan niet gelooven, dat zij eene bloote illusie zou zijn geweest — had Leiden, meer dan eenige andere plaats, een brandpunt kunnen worden van zoölogische werkzaamheid, en zou in elk geval zijn verhoed, dat aan de eerste Universiteit des Lands eene Verzameling van Vergelijkende Ontleedkunde en een Zoötomisch Insti- tuut nog altoos worden gemist. Van zijne optreding als Hoogleeraar af heeft VAN DER HOEVEN op die behoefte met allen nadruk gewezen, zonder dat het hem ooit ge- lukken mogt, aan dit — voorwaar regtmatig! — verlangen te zien voldaan.

Bijzondere vóórliefde bezat VAN DER HOEVEN voor de studie der Anthropologie. Zelf bezat hij eene vrij uitgebreide schedel-verzameling, waarvan de Catalogus door hem in 1860 te Leiden uitgegeven is. Deze verzameling is door Dr. VAN DER HOEVEN te Rot- terdam in haar geheel overgenomen en blijft derhalve — voorzeker tot veler voldoe- ning — voor ons Land bewaard. Een aantal opstellen over dit vak, in verschillende Tijdschriften, vooral in het *Tijdschrift voor Natuurlijke Geschiedenis en Physiologie*, verspreid, getuigen van zijne werkzaamheid ook in deze rigting. — Ten dienste van zijne anthropologische lessen, die — vooral vroeger — met grooten bijval door Pro- fessoren en Studenten van alle Faculteiten en door andere belangstellenden werden gevolgd, werd door hem eene kleine handleiding uitgegeven, onder den titel: *Schets der Natuurlijke Geschiedenis van den Mensch*.

Bekend is overigens het reeds meermalen door mij genoemde *Tijdschrift voor Natuur- lijke Geschiedenis en Physiologie*, door VAN DER HOEVEN, gedurende de jaren 1834—1845, onder medewerking van den Hoogleeraar W. H. DE VRIESE uitgegeven. Een groot gedeelte zijner kleinere geschriften is daarin vervat. Eene menigte referaten van zijne hand getuigen daarin van de naauwgezetheid, waarmede hij zich steeds van de vorde- ringen zijner wetenschap op de hoogte gehouden heeft.

Met het geven van zoodanige referaten — en wie vermogt ze beter te geven dan hij! — is VAN DER HOEVEN tot aan het einde zijns levens voortgegaan. Het *Nederlandsch Tijdschrift voor Geneeskunde* zelf nam een aantal daarvan op.

Behalve van de Redactie van het laatstgenoemde heeft VAN DER HOEVEN deel uitge- maakt van de Redactie van het *Nederlandsch Tijdschrift voor Entomologie*. Ook daarin worden van zijne hand eenige opstellen gevonden.

Tal van opstellen ten behoeve van het *Album der Natuur* en soortgelijke Tijdschriften geschreven, kunnen ons bewijzen, hoe ijverig VAN DER HOEVEN er naar streefde, de kennis der Dierenwereld ingang te doen vinden ook in ruimer kring. Met hetzelfde doel werden een tweetal werken van eenigen meerderen omvang door hem opgesteld.

In de eerste plaats gaf hij in 1836 te Haarlem eene *Beknopte Handleiding tot de natuurlijke geschiedenis van het Dierenrijk* uit — hoofdzakelijk voor jonge lieden ge- schreven — later in handen van den Heer SIJTHOFF te Leiden overgegaan, die daarvan onder den titel *Leerboek der Dierkunde, ten dienste van het Middelbaar Onderwijs*, eenen door den schrijver op nieuw bewerkten en met een 20tal platen voorzien nieuwen druk verschijnen deed.

Oneindig voortreffelijker — en misschien één der beste populaire werken over Dier-

kunde, die er ooit geschreven zijn — schijnt mij, indien ik het wagen mogt hier een oordeel te hebben, het door VAN DER HOEVEN bewerkte derde deel der geheel vernieuwde uitgave van UILKENS, *de Volmaaktheden van den Schepper in zijne schepselen beschouwd*, getiteld: *Over de natuurlijke geschiedenis van het Dierenrijk* (Leeuwarden 1851—57), ook afzonderlijk verkrijgbaar.

Een werk als dat van UILKENS was trouwens geheel in VAN DER HOEVEN's geest. Het is algemeen bekend, dat hij, zoowel in het staatkundige als in het godsdienstige, de behoudende rigting met warmte en uit diepe overtuiging was toegedaan. Hoezêér men ook van denkbeelden met hem verschillen mogt, eene overtuiging als de zijne, vrij van allen partijgeest maar onwrikbaar, openlijk vaak uitgesproken maar innerlijk zonder bitterheid, dwong altoos diepen eerbied af. Ik voor mij aarzel niet, zijnen naam te voegen in hetgeen hij mij nog in Januarij j.l. schreef: "Dat de natuurkundige rigting de moderne wereldbeschouwing noodzakelijk maakt, is eene onbewezen (en onware) stelling. FARADAY, LA RIVE, VAN BENEDEN en zoo vele anderen bewijzen, dat men geen obscure man der wetenschap behoeft te zijn, om nog aan openbaring te gelooven."

Wie VAN DER HOEVEN's godsdienstige rigting kende, dien verwondert het niet, dat hij met de meer en meer ingang vindende denkbeelden van DARWIN — van HAECKEL's geniale doorvoering daarvan vooral — zich in geen een deele vereenigen kon. Meer dan éénmaal sprak hij zich tegen DARWIN's hypothese uit. Nog in denzelfden brief, van welken ik zoo even melding maakte, schreef hij mij o. a. ook: "DARWIN's boek" (n. l. diens laatste werk: *Das Variïren der Thiere und Pflanzen im Zustande der Domestication* von CH. DARWIN, aus dem Englischen übersetzt von J. VICTOR CARUS) "heb ik niet gekocht. Ik zag bij het doorbladeren van de vertaling van VICTOR CARUS (die in vertalingen zijne wetenschappelijke loopbaan onverdroten voortzet) al weder tamme duiven enz., en dacht bij mijzelven: *non tali auxilio*." Dit laatste woord is in den mond van VAN DER HOEVEN volkomen karakteristiek. Of hij er regt toe heeft gehad? Ik kan daarop niet beter antwoorden dan met hetgeen door RÜTIMEYER niet lang geleden geestig is gezegd: "Mir erscheinen die Darwin'schen Lehren als eine Art Religion des Naturforschers, für oder wider welche man sein kann; allein über Glaubenssachen ist es bekanntlich böse zu streiten."

Er is veel, wat van een' man als VAN DER HOEVEN nog konde worden ter sprake gebracht, al ware het slechts zijne uitgebreide algemeene kennis en zijne in elke rigting zich uitstrekkende verbazende belezenheid. Ik zou er van kunnen gewagen, hoe hij te midden van zijne veelvuldige ambtsbezigheden nog altoos tijd te vinden wist voor de behartiging der belangen van de stad zijner inwoning, van het onderwijs en wat al meer. De woorden echter, bij zijn graf gesproken, hebben reeds van de verplichting, die men ook in dezen aan hem had, getuigd.

Mij blijft alleen nog overig van VAN DER HOEVEN te spreken als Hoogleeraar. Ik herinner mij nog levendig de eerste maal, dat ik hem bezocht. Reeds toen deed hij mij opmerken, dat zijn leeftijd hem verhinderde, nog zoo veel voor zijne leerlingen te zijn, als hij eenmaal had kunnen wezen. Reeds toen ook ontging het mij vooral niet, dat de verhouding, waarin hij zich tegenover 's Rijks Museum zag geplaatst, hem ontoedigd had. Doch ondanks dit alles, zelfs ondanks het gemis van menig inderdaad onmisbaar hulpmiddel bij zijn onderwijs, kan ik zijne lessen niet dan met dankbaarheid gedachtig zijn. Hem danken zijne leerlingen vooral eene historische opvatting der wetenschap, die nooit genoeg door hen kan worden gewaardeerd. Zijn omgang, ofschoon gewoonlijk weinig gemeenzaam, was hartelijk en belangstellend, en ik houd mij overtuigd, dat menigeen van hen, die in deze dagen den nog véél te vroeg gestorven leermeester hebben gedacht, zich, met mij, woorden van hem herinneren zal, die, voort-

gesproken uit een waarlijk edel gemoed, hunnen weg hebben gevonden, verder dan het koel verstand 1).

Ik eindig met den wensch, dat het bovenstaande, hoe onvolkomen dan ook, iets moge bijdragen tot de regte waardering van een' man, die, getrouw aan de meermalen door hem uitgesproken leuze, "gewerkt heeft, zoo lang het dag was."

Groningen, Maart 1868.

Dr. M. SALVERDA.

PERSONALIA.

De Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indië heeft *magtiging verleend* tot uitreiking aan J. H. GUTBERLET van eene acte van toelating tot uitoefening van de genees- en heilkundige praktijk te Pamakassan en *ingetrokken* de aan denzelven verleende toelating tot uitoefening der genees- en heilkundige praktijk te Kedong-Djatti, alsmede de aan den particulieren Geneesheer J. HESSING verleende admmissie tot de uitoefening van de genees-heel- en verloskundige praktijk te Manondjaja; — *bevoorderd*, tot Off. v. Gez. 1ste kl., den Off. v. Gez. 2de kl. M. J. W. DEN BERGER en den Off. v. Gez. 2de kl. W. L. TERNÉ VAN DER HEUL, beiden van het Groot Militair-Hospitaal te Weltevreden; — tot Off. v. Gez. 2de kl., de Off. v. Gez. 3de kl. M. J. VAN GEELKERKEN, A. TEN BOSCH en J. W. T. E. SIKKES, van de Geneeskundige Dienst van Sumatra's Westkust en Onderhoorigheden; — *overgeplaatst*, te Weltevreden, den Off. v. Gez. 2de kl. K. W. HAMILTON OF SILVERTONHILL en den Off. v. Gez. 3de kl. J. ADRIANI, respectievelijk van Meester-Cornelis en van Buitenzorg; te Buitenzorg, den Off. v. Gez. 3de kl. G. B. LOWE, van het Groot Militair-Hospitaal te Weltevreden; te Soerabaja, den Off. v. Gez. 2de kl. E. VAN HENGEL, van de Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo; bij de Geneeskundige Dienst in de Wester-Afdeeling van Borneo, den Off. v. Gez. 2de kl. W. K. F. HARTSTEEN en dien der 3de kl. C. G. CRAMER, respectievelijk van Patjitan en Samarang; bij de Geneeskundige Dienst in de Zuider- en Ooster-Afdeeling van Borneo, den Off. v. Gez. 3de kl. P. A. GIESBERS, van Soerabaja, — en *verleend*, een 2jarig verlof naar Nederland, aan de Off. v. Gez. 1ste kl. J. R. HESSIG en TH. J. JORRITSMAN.

— Bij de begrafenis van Prof. EVERARD, te Brussel, op 9 Maart, werd Z. M. onze Koning vertegenwoordigd door een van H.Ds. dienstdoenden Adjudanten en Prins HENDRIK door een zijner Adjudanten.

ALI COHEN.

1) Het behoeft bijkans niet te worden vermeld, dat een aantal geleerde Genootschappen het zich tot eene eer gerekend heeft, VAN DER HOEVEN onder zijne leden te tellen. Hij was Lid van de Koninklijke Academie van Wetenschappen, van de Haarlemsche Maatschappij, van de Academia Leopoldina, van de Keizerlijke Societeit van Natuuronderzoekers te Moscow, van de Koninklijke Academie van Wetenschappen in Zweden, Buitenlandsch Lid van de Linnean Society en de Zoölogical Society, Corresponderend Lid van de British Association, van de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Turin, van de Koninklijke Academie van Wetenschappen te Göttingen, van de Académie Impériale de Médecine te Parijs, enz. enz. Ook aan andere onderscheidingen ontbrak het VAN DER HOEVEN niet. Hij was, behalve Ridder van den Nederlandschen Leeuw, Ridder van de Orde van den Zähringer Leeuw van Baden, en Commandeur van de Orde van de Poolster.